

БРАНКО РИСТИЋ

ЈУНАЦИ РАЗЛИЧИТОСТИ У РОМАНУ СУНЦЕ ОВОГ ДАНА – ПИСМО АНДРИЋУ ВЛАДИМИРА ПИШТАЛА

САЖЕТАК: У раду се испитују и тумаче јунаци *различитости* у делу Иве Андрића кроз призму романа *Сунце овог дана – писмо Андрићу* Владимира Пиштала. Повезивањем Андрића и Пиштала кроз наведену тему отвара нам се изузетан дијалог између класичног књижевног дела, његовог савременог виђења и његове реинтерпретације. Ликови које срећемо код Андрића, а које користи Пишталo у дијалогу са њим, нису само протагонисти радње; они су оличење неприлагођавања свету, унутрашње борбе и деобе и искрене чежње. Даљом анализом истичемо Пишталово виђење *различитости* и његово посматрање Андрића, који је по њему *јунак унутрашње различитости*. Такође наводимо Пишталов дијалог са Андрићем кроз роман *Сунце овог дана*. Циљ рада је да осветли поступак Владимира Пиштала у тумачењу дела Иве Андрића и укаже на значај и лепоту овог епистоларног романа.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Иво Андрић, Владимир Пишталo, јунаци различитости, писмо, епистоларни роман, сунце, свет, писац

Роман *Сунце овог дана – писмо Андрићу* Владимира Пиштала је врло необична књига, писана у облику писама; делује изненађујуће, али топло и изузетно садржајно. Писац романа изводи закључке, расправе нема, полемике нема, радња тече као река. Андрићев живот и његово књижевно дело сликани су на другачији начин и коментарисани. Јунаци Андрићеве прозе посматрани су из другачијег угла; Пишталo и у овом роману наставља са песничким начином изражавања, који је једна од одлика његовог језика и стила. Писац свом старијем колеги открива једну своју тајну:

Рећи ћу вам једну стидну тајну... Ови редови су замена за једно писмо које сам хтео да вам пошаљем у шеснаестој години и нисам вам га послао. Хвала богу да га нисам послао. Али идеја је остала са мном.

Одувек сам желео да напишем ову књигу.

Писац Пиштало наставља са исповешћу:

Исписујући ове странице пролазио сам кроз митове своје културе, свога језика, свог живота. Носталгија би ме сваки час запахла као хлороформ.

Ова књига је, после изласка, била хваљена и оспоравана, или боље речено прећуткивана, због пишчевог начина приповедања, због ставова и судова и виђења стваралаштва Иве Андрића, као и ликова које Пиштало посматра, тумачи и слика кроз визуру данашњег дана и времена.

Владимир Пиштало износи свој суд и оцену, који се разликују од ставова многих наших критичара. Он пажљиво и целим својим бићем све време чита Андрића, дружи се са његовим јунацима, и то није престао ни после појаве овог романа. Писац је све време, читајући Андрића, заправо био одан Андрићу и његовом делу; зато он узима себи право да до детаља, од лика до лика, од јунака до јунака, тумачи дело и пише о њему, гради дијалоге и метафоре.

У роману, Пиштало није стварао класичну биографију писца, а није ни као неки књишки мољац сувопарно вршио анализу Андрићевог дела. Он је заправо све време водио дијалог са Ивом Андрићем, али тај дијалог се водио као да је Андрић ту, са Пишталом, и да су саговорници. И Пиштало њему вели:

Своју књижевност сте једнако градили на боростанковићевској страсти и на трезној јасности Симе Матавуља, кога су „многи хвалили да не би морали да га проучавају”.

У разговору између ова два писца *јунаци различитости* нису само јунаци Андрићеве прозе већ ликови који Пишталу служе да он са њима, *сунцем овог дана*, осветли своју поетску прозу.

Иво Андрић је за свог сабрата, писца Владимира Пиштала, главни јунак различитости. Он је та личност која је умела и врло вешто успела да споји неспојиво, да помири непомирљиво: Исток са Западом. Пиштало вели да Андрић у себи поседује *мирис оријенталних чаршција* и то са цилиндром, фракком и штапом господина, српског дипломате.

Андрић врло вешто слаже и мири Тишину и Реч; он је тај главни јунак који од различитости и од метежа лудог света ствара своје андрићевске, непоновљиве и јединствене светове.

У свом делу Иво Андрић ствара и нуди свом читаоцу више идентитета. Муслимани: Салихага Међуселац – *душеван и весео човек*. Хамидага Шкаре – *йраведан и неусйрашив човек*. Авдага Османагић – *човек ошйре речи, шйроке руке и смела срца*. Он је био... *ойворен, жив, увек сйреман да каже и брани оно шйто дрући смайрају да је боље йрећушайи*. Кајмакам Алибег – *йоворио је са шйошлином у овом роману йумачења*. Даутхоца Мутевељић – *мудри и йобожни, йврдоглави и уйорни човек...* Фата из романа *На Дрини ћуйрија* – *окрейна и умна увек насмејана жена, ойворена, одлучна, искрена... ойисана је као изузејно сйворење, недосйижан узор...* Арифбег – *здрав и йошйен човек*. Алибег Пашић – *арисйокрайша са досйојансйвом, йосйодин*. Мудрац Алидеде – *имао је знање и йроницљивосй и йолед шйри нећо у осйалих људи и хармонију духа и йела...* никада није рекао реч која расйужује или нийодашйава друћо. Расимбег – *био је човек која надалеко није било и неће та бишй скоро*.

Позивајући се на Андрића, Пиштало с правом истиче да „...они којима сте ви непријатељ треба да се чувају од пријатеља”.

Када је реч о Хрватима, Андрић је њихове самостане сматрао *ламйама у босанском крајолику*. Пиштало наводи да су ликови фратара међу најбољима које је Андрић створио (фра Петар, фра Марко, фра Серафин). Андрић је на страницама свога стваралаштва овековечио и великог А. Г. Матоша.

Андрић је био и велики пријатељ босанских Јевреја. У својим приповеткама „Деца” и „Бифе Титаник” он се гнуша над антисемитским насиљем. Андрић за Калмија Баруха истиче: *Имао је сйтаринској сйцида и обзира и йишу „и уйорну верносй свему ономе шйто је смайрао исйином у живоју и науци”*. Андрић се дивио Исаку Самоковлији, кога Пиштало назива *нашйим Чеховом*.

За овај роман врло је значајно и занимљиво мишљење Ненада Шапоње, који је потпуно у праву када истиче

да је ово роман тумачења, *ејисйоларни роман шйока књижевне све-сйи, йисан кроз йућу свесй*. Ово је роман песма и есеј о писцу, али прелеп путопис и да не бисмо били себични, морамо истаћи да је Владимир Пиштало начинио велику и прекрасну анализу Андрићевог дела и његових јунака.

Заправо, писац *Сунца овој дана* истиче да су ликови Иве Андрића другачији по свом духу, али и по својој судбини коју носе.

Ћоркан, очити пример различитости – јесте на маргини друштва и средине у којој битише, мешане је крви – полутан; он плеше на огради ћуприје док Дрина хучи између живота и смрти, између сна и јаве. Овај јунак је заправо за Пиштала очити пример лика који симболише уметничку слободу; он је *Албајрос* Шарла Бодлера.

Јунак кога Андрић истиче и слика са свих страна, а писац *Сунца овој дана* оберучке прихвата, јесте фра Марко Крнета – груб у вери, али дубоко привржен тој истој вери и искрен из дубине своје душе. Он одудара од догми, он је тај јунак различитости који се јуначки носи са Богом и са Сатаном на искрен и људски топао начин, али на начин који је апсолутно различит од свих познатих религијских схватања и представа.

Трећи крунски јунак без кога се не би могло јесте Мост, који је заправо апсолутна материјализација различитости. Мост јесте предметан, али њему Пиштало даје улогу и место главног јунака у роману. Мост је тај који спаја две обале. Он је једини који преко себе договорено пушта да различитости беседе, приповедају, воде важне разговоре и да свака остане иста као и пре и у себи задржи своје сопство и своју личност.

Пиштало у свом роману посебно истиче да је мост управо највећи *јунак*: он непомично стоји, посматра, док по њему газе и преко њега пролазе, мењају се вере, војске, идеологије, људи, марва и ко све не...

Роман Владимира Пиштала *Сунце овој дана* – *ѿисмо Андрићу* богат је језичким изразом, који омогућава читаоцу да види боље и више; ово је роман који тумачи начине размишљања и слика процес писања, ово је роман који свог читаоца не оставља и не дозвољава му да остане равнодушан. Ово је текст који буди радозналост у човеку и читаоцу даје могућност да и он разуме Андрића, али онако како га Пиштало разуме: на свој начин, суптилно, нимало равнодушно, узвишено, осећајно и врло изазивачки.

Због оваквог свог тумачења и виђења Андрићевог дела, Пиштало има и своје виђење различитости код овог писца. Он, на пример, кад пише о идентитету, наглашава да човек није нека ствар, већ снага мозаика утицаја. За самоћу вели да је она предуслов дубине и да различитост јесте пут ка изолацији и уска стаза која води у стваралаштво. И каже: „Као и Лаза Костић, ви сте веровали да је наша форма проточна, сва од настајања, конкретна, илустрована поетским детаљем.”

Пишталу је једна од највећих различитости Босна. Босна која је заправо простор где различитост живи као судбина.

За њега као писца овог великог романа *јунаци различитости* су сви они који неће да буду укалупљени, зарамљени. Пиштало посебно истиче Андрићево умеће да види *чудо у обичном* и да човека посматра као божје створење у коме се крије неки његов свет који он носи у себи, али свет који га чини јединственим и непоновљивим. „Писати писмо Андрићу значи признати да је он ту, међу нама, не као мраморна статуа, већ као неко ко нас и даље учи како да будемо своји у свету који стално тражи да будемо нечији.”

Кад сагледамо и упоредимо различитости Андрићеве и Пишталове, видећемо да тога посебно има у лику фра Петра, видимо да нас фратров идентитет у *Проклејој авлији* упућује на занатлију духа и *сахацију*, а Пиштало то схвата као унутрашњу слободу Иве Андрића. Андрић фра Петру даје улогу чувара Ђамилове приче и судбине других људи, а Пишталу је фра Петар сведок да се из проклете *авлије* може изаћи на сунце само кроз рад. За Иву Андрића фра Петар јесте јунак и чувар различитости, али је уједно различитост за писца и уточиште од зла, а за Пиштала је различитост схватање и разумевање света.

Фра Петар је и за Андрића и за Пиштала човек који неће да буде заточеник окружења. Он јесте у затвору утамничен и споредан човек, он и у самостану свом то бива, али његов дух и његова силна воља све то претварају у победу и његов лични простор, у његову слободу духа и личности. Ако Пиштало у свом роману и у писмима Андрићу фра Петра посматра како вешто поправља сатове, он нас такође упућује и на Андрићеву умешност *поправљања* историје кроз своја књижевна дела.

Владимир Пиштало у свом роману *Сунце овој гана* долази до закључка да је фра Петар заправо друго *ја* Иве Андрића. Фра Петар је у Пишталовом роману човек мост. Он спаја веру, спаја Исток и Запад, причу, науку и тишину. Он је за писца човек који никада неће да прихвати никакво наметање туђе воље и увек инсистира на потпуној једнакости и слободи. Писац нам такође открива да Андрићеву меланхолију лечи фра Петар и да он открива Андрићу да се различитост лечи радом и причањем прича. Пиштало свог читаоца упућује на то да је заправо фра Петар у *Сунцу овој гана* носилац различитости која у себи поседује небеску доброту.

У разговору који се води у роману између два писца, фра Петар је главни лик; он је јунак различитости коју носи, поправљајући сатове, он је частан човек који се с душом односи према сваком живом створу. Андрић њега, фра Петра, доживљава као генијалног приповедача, беседника, а за Пиштала је он човек *који је по сирани*.

Андрићев фра Петар је искрени и реални посматрач нереда, он је фратар који воли сатове, оружје и велики је мајстор, *механик*.

Све ове особине њега одвајају од његове фратарске сабраће, за њега је свет у зупчаницима и сатном механизму, то је за њега рацио и то му помаже да опстане у лудом свету. У њему станује љубав, он у цариградској робијашници стрпљиво слуша причу Тамилову и ниједног га тренутка не криви и не осуђује. Најлепша особина фра Петрове различитости јесте то што он у свакој ситуацији и на било каквој да је муци остаје човек, стамен, човек свуда и на сваком месту. Он уме лепо да беседи, али никако зато да би та прича била забавна, већ да би била од ползе и поучна. Фра Петру, заправо, Андрић даје улогу писца.

Остали карактеристични јунаци различитости код Андрића су и Ђерзелез, и Аника, и Јелена, и Фата, и госпођица Рајка Радаковић, од „настраног детета до госпођице-зеленаша, створења без душе и поноса, које је изузетак међу женским светом, нешто као модерна вештица”.

Ђерзелез је јунак чија се различитост осликава у наивности и великим очекивањима која се никако не поклапају са реалношћу и он због тога постаје смешан и изолован од света.

Аника је јунакиња различитости у својој лепоти и пркосу, а то је води у смрт. Јелена је она које нема, она је непостојећи идеал који своје место налази у уметности; она је симбол уметникове различитости. А уметник живи мимо света, његов свет су сенке и привиди.

Авдагина Фата, жена која поштује законе патријархалне заједнице и реч оца, али поштује и своју реч, жеље и вољу, завршава трагично. За њу је скок са ограде Ћуприје скок у слободу. У томе је величина њене различитости и то Пиштало одлично види и упућује читаоца на те одлике Фатине личности.

Ни код једног ни код другог писца различитост није од Бога дар, она је проклетство. Ако се неко разликује, он је увек видљив, несхваћен од средине, али баш зато што је такав он је творац, иако га та слика боли. Из тог бола рађају се велика књижевна дела, која постају врх књижевног стваралаштва.

„Ти муком и болом стварања рађаш јунаке различитости, посебни су са својим понашањем”. Пиштало истиче да Андрић те своје јунаке реско удаљава од светиња закона, од заједнице, и вели да је за њега реализам увек био *доимайска ѿворевина а реалности најмисѿериознија сѿвар*. Андрићево дело је за Пиштала *ѿрегсѿиављало ѿрад из „Махабхарѿиѿе” који је укуао свемѿр у себе*.

Тај град сам посећивао од кад знам за себе а последњих пар година сам живео у њему. Ово су путописи из тог света. Божје стварање није завршено. Оно се наставља кроз медиј човека. Ни стварање

великих уметника није завршено. Оно се наставља кроз дело њихових поштовалаца. То се зове традиција.

И даље Пиштало наставља, да би завршио констатацијом о Андрићевим јунацима различитости, питањем самом Андрићу: „Није ли то дефиниција изузетности, проклетства, нељудскости хероја?” А затим наставља са изванредним поређењем, и тиме уистину потврђује све речено: „Дионис је бог-странац, заштитник свију који не припадају у конвенционално друштво... Дионис је заштитник неприлагођених...” Ову пишчеву констатацију потврђује Аника, која каже: „Осевапио би се ко би ме убио.” А Пиштало у истом тону наставља, закључује и правда све речено кроз Аникин лик, за све јунаке различитости:

Аника је све могла, само једно није могла. Да воли себе. Он пита и Андрића и себе: Да ли је Мустафа Маџар превише страشان да би био човек? Да ли је Алија Ђерзелез превише будаласт да би био херој?

Владимир Пиштало врло смело али и истинито закључује и износи главну тврдњу: „Мустафа није лажни јунак. Он је прави јунак. За њега је Маџар обрнути светац, психопатски Свети Себастијан.” Писац вели да је Андрић у лику жена открио за српску књижевност анђеоски и демонски почетак. И наставља даље, апострофирајући да су жене – јунакиње у Андрићевој причи и у анђеоском издању, али има и оних у којима је мрачно и нејасно начело водеће. Као целина, лик жене у стваралаштву овог нашег великана, истиче Пиштало, приказан је у обе варијанте: Андрићеве јунакиње су природне, оне у себи носе и тамне и светле линије Космоса.

Јунаци различитости треба да плате своју различитост, у томе се слажу оба ова наша писца. Одвојеност од заједнице завршава се трагично, зато што су закони заједнице свепобеђујући. Зато што је етика патријархата универзална. Непокорни плаћају за своје непокорство, Пиштало истиче да су они суштински главни јунаци у Андрићевом делу. Даљи опис свега напред реченог Пиштало је окарактерисао као стваралаштво и израз једног религиозно поетског сазнања Андрића – писца.

Владимир Пиштало у овом свом роману, у писму Андрићу, тврди да он корене људске душевности тражи у прошлости, у свету етичког патријархата; његов свет, уметнички свет, близу је патријархалне датости. У својим причама Андрић, вели Пиштало, има маштајуће-тужни поглед ка свету. Праштајући људски грех, клањајући се пред лепим, он уважава смелост и непокорност.

Пиштало нас у роману упућује на то да је Андрић створио јунаке-амблеме, јунаке веома различите од *људи из заједнице* и истиче да он пише о тој различитости, поетизује је. Али у исто време писац зналачки намеће идеју о потреби једног заједничког, универзалног добра, које је у суштини људско, даровано од Бога.

Ненад Шапоња у својим размишљањима о овом роману истиче:

Овај епистоларни роман тока књижевне свести, писан је кроз туђу свест. Усред мреже бритких асоцијација, замаскиран је у манифестни говор есеја који у себи садржи скривену и збирку прича и збирку песама и путопис. Он читаоца извештава о Андрићевим прозорима у свет и свест из паноптикума, циркуса и књига; о књижевним прозорима у страст и у тајну жене; о ономе што заиста јесу митски хероји његовог доба; о Гаврилу Принципу и „Младој Босни” као друштвеноисторијском контексту неправде последњег кметства у тадашњој Европи; али и о истини данашњег света и његовог неоколонијалног устројства у коме „усрећитељи траже од усрећених да се одрекну сопствених очију”.

Иво Андрић и Владимир Пиштало знају да зло постоји толико да би се одвојило од доброг. Зло је истиснуто на страну од живота, оно је не више од случајног уздисаја по мирној површности вечно природног живота. Пиштало нас уверава у свом роману да је Андрић предлагао „да се на свако уметничко дело напише мото: ’Отето од живота мог и твог’.” И можда због оваквог Андрићевог става, Пиштало му каже:

Били сте чудан двострук човек, мешавина Броха и Боре Станковића, суфијски експресионист. Били сте као кућа на осами.

...зидана под план али хибридна где се ходник на улазу у приземље звао ахар, а балкон на спрату диванхана. Приликом њеног подизања су „жеље и планови ишли у једном правцу, а руке и очи у (...) другом, ка старом и уобичајеном”.

Пиштало разговара с Андрићем о његовим јуацима различитости и истиче да они својим понашањем мењају себе и људе из заједнице. Андрић уздиже људску душу према другим димензијама људског пространства, а оно што је типично за његово стваралаштво јесте естетизација естетског.

При избору јунака показивали сте склоност према будалама од све три вере. Погледајмо три плесача по огради моста: Мурат из беговске породице Турковића, недостижни Ђоркан, и Никола Пецикоза. Сигурно је било и других. Где је мост, ту је и улога.

Из овог Андрићевог приступа Пиштало надограђује и истиче оваплоћење идеје о добром и лепом. Он заправо врши трансформацију естетског у естетично и долази до изузетне естетизације просторног центра и свих развоја у вези с њим. Пиштало наводи да Андрић није трпео

приче немоћника о немоћи. Ваши ликови Омер-паша Латас, Мехмед-паша Соколовић, Вук Караџић, Лотика, па и Госпођица, су људи који успевају против статистике. Покушај није био довољно добар. Потребан је био успех. По вама, то није успех само за себе. То је материјал од кога се гради једна култура. И ви сте себи задали јуначке, немогуће високе критеријуме.

И успели сте.

У Андрићевом књижевном походу Пиштало открива исту ону *музику целине* којој тежи писац. Спољни лик јунака, који касније ми читаоци треба у потпуности да протумачимо. Пиштало такође указује у свом роману, не као критичар већ као велики писац, на једну чисту, текстуално-стилску раван у Андрићевој прози где се примећују промене које се тичу строгости изражавања код осликавања ликова јунака. Као целина, за Андрића је заиста карактеристична црта, линија представљања ликова јунака, њихово наговештавање као стилски подухват. Примећује се, међутим, једна тенденција која се јавља намерно, тражена дуго времена од стране писца, и Пиштало то изванредно запажа и користи да свог читаоца упуту на тенденцију „чишћења” ликова од стилских фигура у Андрићевом тексту. Независно, међутим, да ли их писац даје кроз опис или кроз један у целости уграђујући план, Пиштало напомиње да јунаци различитости код Андрића захтевају, на један непопустљив начин, *тумачење* и доградњу у лику читаоца.

Читајући роман *Сунце овој дана – њисмо Андрићу*, ми видимо да нас његов творац упућује да код Андрића посматрамо ствари с једне чисте стилистичке равни, указује да се ликови јунака различитости граде помоћу велелепног језика, својеврсне композицијске грађевине, они до читалаца не долазе *одједном*. Овај поход Андрић открива, вели Пиштало, тек када је прошао дуг стваралачки пут; а то исто важи и за писца овог романа, Владимира Пиштала.

Пиштало такође ваљано примећује у свом роману да Андрић гради приче да би приказао људске карактере и кроз њих проблеме. Зарад тог циља он приказује јунаке веома комплексно, гледа их и осветљава са свих страна. Писац *Сунца овој дана* у свом роману цитира маестралну градњу лика фра Марка Крнете, за кога Андрић вели:

Био је својеглав и туп, муцао је у говору и прскао пљувачком, нит је имао гласа ни слуха, тукао је млађе и није слушао старије. Нико га није могао одвикнути од чобанских псовки. Само су му непрестано тјешњале памуклије и краћао хабит.

Даље Пиштало наставља и потврђује Андрићеву идеју, али и његову генијалност.

И то је једна врста свеца.
Вашег свеца.
Навијали сте за невеште.
Бранили једноставне.
Волели будале.
То је тачно.

Читајући овај роман Владимира Пиштала, закључујемо да нас писац упућује на Андрићеву умеће изградње снажних личности и карактера. Роман *Сунце овог дана – њисмо Андрићу* је једно приближавање свету искључивости, лепоте, надвременог и истовремено тражење српског, муслиманског турског, хрватског, јеврејског, родног у Андрићевој прози.

Пиштало у свом тексту истиче да у Андрићевом наклону пред живим народним језиком откривамо и његов наклон пред заједницом, исконском добротом, која рађа јунаке различитости, који се на крају свог пута враћају тамо где им је место, у заједницу.

Узлет *навише* према Апсолуту јунака различитости Андрић даје у једном наглашено уздигнутом плану. Јунаци различитости оштро се разграничавају од своје сабраће. Пиштало у свом тексту то истиче врло ненаметљиво, али уједно нам указује да ови јунаци својим поступцима призивају људе из заједнице да их прате у том узлету.

Просторна организација у Пишталовом роману нам указује да је Андрићева прича повезана са идејом о одсечном супротстављању јунака *различитијосићи* другима. Одавде, на један посебан стилски начин се примећује то супротстављање, повратак и одбијање заједнице. С правом писац напомиње Андрићу да се једна мисао Владимира Дворниковиће и те како односи на њега. „У нас има цела категорија генијално уображених неактиваца који својом мржњом прате у стопу стваралачке и активне људе...”

Језик Андрића, као и Владимира Пиштала, јесте језик колебљивих мисли у њиховом најлепшем извору. Андрићеву јунаци откривају закодирану Андрићеву концепцију о свету, то Пиштало истиче у роману, као што и потенцира да је Андрићев свет, заправо,

средиште добра и зла, лепог и посредног, а да је *Сунце овој дана* нама био и остао својим делом, велики Иво Андрић.

У роману Владимир Пиштало не користи књижевнокритички језик, он гради свој стил пун асоцијација, који је заправо поезија у прози. Читајући његов роман, читаоцу се чини да он пише о Андрићу. Напротив, Пиштало пише Андрићем и мајсторски користи језик метафоре и на тај начин прави вишедеценијски мост који га раздваја од Андрића. Сунце за Пиштала је Андрић, он је метафора свести и присутности. Зато он истиче да је Андрић *тосиогар сенки*, а с друге стране користи светлост да мрачне ходнике Андрићеве испуни светлошћу. И наводи своје мишљење Андрићу:

..у Вашем свету не постоји таква свар као што је лако. Ви кажете: „Живети није лако ни мраву у мравињаку ни птици на грани, а камоли човеку уметнику у овом сложеном и тврдом свету.”

Пиштало наставља даље једном изузетном констатацијом, наводећи да у Андрићевом делу „сва бића робују слепим силама” и истиче Андрићеву мисао која је круна:

Све роб робу робује, јер није роб само онај што га везаног продају на тргу, него и онај који га продаје, као и онај који га купује...

За Владимира Пиштала писца, Иво Андрић је *најмлађи писац*, сва његова питања и књижевна дела сада попримају свој пуни значај. Писац своју књигу, своја писма, затвара меланхоличним тоном, али у истом тренутку он ликује, он је победник: књижевност можда не може да спасе свет, али може да спасе човека у овом данашњем изопаченом свету.

Др Бранко С. Ристић
Универзитет у Приштини – Косовска Митровица
Учитељски факултет у Призрену – Лепосавић
braris9@gmail.com